

újonnan megjelenő szélsőséges és radikális formációk közel azonos szinten teljesítenek a periférián és a centrumban. (Legfeljebb kisebbségek által is lakott körzetekben leng ki – érthető okokból – az iránytű.) Ez azt jelenti: sikereiket nem sajátosan a vidék pártjaként érik el, azaz a centrum leszakadó rétegeit éppúgy megtalálják. A tanulság figyelmeztet: a pártpreferenciákat, a politikai megosztottságot illetően a választóvonal nem annyira horizontálisan – város és falu, centrum és periféria, mint inkább vertikálisan – a rendszerváltás haszonélvezői és vesztesei, a felemelkedő és leszakadó rétegek között általában húzódik. A populista politizálás legfőbb választói bázisát talán a városokat, a centrumokat körbevevő, akármely munkakörnyezetéből kiszakadt szegénység-gyűrű, a lumpenövezet jelöli, amit ilyen irányú célzott mérések bizvást megerősítenének.

Komáromi Sándor

Magyarországi németek a XX. században: Harta példája

Eiler Ferenc: Németek, helyi társadalom és hatalom. Harta, 1920-1989.

Argumentum-MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2011. 221 p.

Szerző – a hazai németek életkereteinek, kultúrájának és történetének ismert és elismert kutatója – témaválasztását személyes okok is befolyásolták: családja a XVIII. századi betelepítés óta a Hartával szomszédos Soltvadkerten él máig, ám a két németek lakta település egymástól eltérő fejlődési utat járt be: míg Soltvadkert lakossága a két világháború közti időszakban szinte teljesen asszimilálódott, addig Harta lényegében megmaradt – mondhatni zárványként – német falunak. Önkéntelenül adódik a kérdés: egy kezdetektől fogva magyar falvak gyűrűjében élő alföldi település lakossága hogyan őrizhette meg német identitását több mint két évszázadon keresztül, és a második világháborút követő kényszeremigrációs folyamatok milyen hatást gyakoroltak a településen élők identitásszerkezetére.

Hartán az 1920-as évek végéig a falusi társadalmon belül a szociális és vallási törésvonalak voltak meghatározók. A helyi német lakosság identitása a német nyelvhez, a protestáns egyházakhoz, a hagyományokhoz, a sajátos helyi munkakultúrához és főképp a lokalitáshoz fűződő viszonyában nyert kifejezést. Ugyanakkor a politikai magyar nemzethez való kötődése – a közösen megélt történelmi élmények hatására – egyre hangsúlyosabban teret hódított. A századfordulón kulmináló magyarosító

törekvések hatására az oktatás és közigazgatás nyelve magyar lett, amit a közösség tudomásul vett, ám amikor az evangélikus istentiszteletek nyelvhasználati szokásait kérdőjelezték meg hivatalosan, a gyülekezet soraiban az elégedetlenség ütötte fel a fejét. (Ez az 1927-es püspöki vizitáció idején kulminálódott.)

Az 1930-as évektől a közösség öntudatos képviselői felvették a harcot az istentiszteleti, oktatási és dobolási nyelv visszaállításáért; kezdetben az MNNE égisze alatt, majd 1940-től, a Volksbund helyi csoportjának megalakulását követően, felerősödött a németiség belső kohéziós erejének erősítésére irányuló törekvés, sőt – igaz sikertelenül – a politikai reprezentáció megteremtésére is. (A felnőtt lakosság kb. 30%-a lépett be a szervezetbe.) A helyi értelmiség azonban távol tartotta magát a Volksbundtól, sőt a háborús események sodrában – pl. az 1944-es kényszersorozások kapcsán – nyílt fizikai ellenállást fejtettek ki a lakosok a helyi Volksbund-vezetők ellen.

1945 elején a hartai németek egy részét a szovjet hatóságok elszállították malenkij robotra, a Volksbund-tagokat pedig népbírói eljárásokon vonták felelősségre (többségüket börtönbüntetésre és a közügyektől való többéves eltiltásra ítélve), majd a kollektív bűnösség elve alapján 1947-1948-ban a németek kb. 1/3-át kitelepítették Hartáról. Ezzel párhuzamosan részben a földreform, részben a csehszlovák-magyar lakosságcsere-egyezmény hatására megkezdődött a magyarok beköltöztetése a faluba. A több mint 280 család – szociális helyzetüket tekintve – heterogén csoportot alkotott, s a migrációs hullámok elülte után is csak lassan oldódtak a helyi németek és a (kényszer)betelepített magyarok közötti feszültségek.

Az etnikai feszültségek oldódásának is jele volt, hogy már az ötvenes években szerepet kaphattak németek mind a tanács, mind a helyi pártszervezet vezetői testületeiben, sőt 1980-ig a tanácselnökök egytől egyig német származásúak voltak, igaz a párttitkárok „kívülről” érkezett magyarok. (Ekkortól megváltozott a felállás: a párttitkár lett hartai német, a tanácselnök pedig a korábbi párttitkár.)

A rendszerváltozás után megszűnt a pártállam ideológiai kontrollja, és Hartán is tovább működtek a háború előtt alapított nemzetiségi intézmények és egyesületek, sőt ezek köre a rendszerváltozás után tovább bővült.

Manapság azonban az elsődendő kihívást – hasonlóan a többi Duna-Tisza közti településhez – származástól függetlenül a közösség megtartó erejének növelése és a gazdasági kihívások leküzdése jelenti Harta számára.

Cholnoky Győző